

MAKNA SIMBOLIS WONTEN KIRAB BUDAYA IMOIRI, BANTUL, YOGYAKARTA

THE SYMBOLIC MEANING OF CARNIVAL CULTURE IN IMOIRI

Yandhika Haribowo, Pogram Studi Pendidikan Bahasa Jawa, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Yogyakarta.

Email: gatrajawa@gmail.com

Abstrak

Penelitian ini bertujuan untuk menjelaskan, (1) sejarah kirab budaya Imogiri, (2) menjelaskan prosesi dari upacara kirab budaya di Imogiri, (3) menjelaskan makna simbolis dari kirab budaya Imogiri, (4) menjelaskan manfaat dari kirab budaya kepada warga masyarakat yang mengikuti prosesi kirab tersebut.

Penelitian ini menggunakan metode penelitian kualitatif. Cara untuk mengumpulkan data yaitu dengan menggunakan observasi partisipasi, wawancara mendalam dan dokumentasi. Alat yang digunakan dalam mengumpulkan data yaitu peneliti itu sendiri yang dibantu kamera, hp, dan catatan. Kemudian cara menganalisis data menggunakan analisis induktif. Kemudian untuk penesahan datanya dengan cara triangulasi sumber serta metode.

Hasil penelitian ini memperlihatkan bahwa, (1) awal mula upacara tradhisi kirab budaya yaitu untuk mengingat salah satu raja yang ada di Jawa yang bernama Kanjeng Sultan Agung Hanyakrakusuma. (2) urutan acara kirab budaya Imogiri yaitu: (a) pertama, semua orang yang mengikuti upacara tradisi kirab budaya berkumpul di lapangan Desa Nggarjaya, (b) selanjutnya berjalan untuk mengambil *siwur* di juru kunci makam raja-raja Imogiri, (c) *siwur* diarak menuju terminal baru di depan makam raja-raja Imogiri, (d) sebelum melanjutkan upacara tradisi nguras enech di makam raja-raja, perlu dilakukan acara ritual seperti, tirakatan, doa minta izin di makam raja-raja Imogiri, (e) melakukan upacara tradisi nguras enech dan ngisi enech, (f) air yang ada di enech dibagikan kepada pengunjung makam, (g) air dari enech tersebut dipercaya mempunyai khasiat dan dapat mengabulkan keinginan dari orang yang meminum atau membasuh wajahnya dengan air enech tersebut.

Kata kunci: Kirab Budaya, Pesarean raja-raja Imogiri, nguras enech.

Abstract

This research aims to (1) explain the history of carnival culture Imogiri (2) explain the process of carnival culture (3) explain the symbolic meaning of carnival culture in Imogiri (4) explain the benefits of the carnival culture to the community. This is a qualitative research, observation and participation, interview and documentation are used to collect the data. Researcher act as the main instrument, notes and documentation act as the supporting instrument. Inductive analysis is used to analyze the data, source triangulation and method triangulation are used to validate the data. Results: (1) the beginning of carnival culture traditional ceremony is to remember one of the kings in Java named Kanjeng Sultan Agung Hanyakrakusuma (2) the participant of the carnival culture Imogiri will have to: (a) Those who participated in carnival culture must gather in the village square Nggarjaya (b) the next is to take *siwur* in *juru kunci*'s place (c) the *siwur* brought to the new terminal located in front of the tombs of kings Imogiri (d) before proceeding drained enech traditional ceremony at the tomb of the kings, need to do some rituals, for example, *tirakatan*, and asked permission to pray at the tombs of the kings Imogiri (e) do a traditional ceremony that is *nguras enech* and *ngisi enech*, (f) enech waters that are distributed to visitors of the tomb, (g) water from enech believed to have *karomah* and can grant the wishes of those who drink or wash her face with water from enech.

Keywords: carnival culture, the tombs of the kings Imogiri, *nguras enech*

PURWAKA

Budaya inggih menika salah satunggaling *warisan* saking para leluhur ingkang tansah dipunlestantunaken supados kawontenanipun mboten ical amargi majengipun jaman samenika. Wonten tanah Jawa piyambak ugi gadhah maneka warni wujud kabudayan ing antawisipun wujud tradisi, ritual, upacara adat, saha slametan.

Tanah Jawa gadhah meneka warni budaya, ananging samenika taksih kirang sanget gregetipun saking masarakat Jawi, pramila nguri-uri kabudayan wonten ing papan panggenanipun piyambak. Salah satunggaling budaya Jawa ingkang sampun kirang dipunuri-uri dening masarakat Jawi inggih menika upacara ritual. Upacara ritual kirang dipunuri-uri, amargi kathah tiyang ingkang gadhah pangertosan, menawi upacara ritual menika kirang trep kaliyan kapitadosan masarakat. Kahanan menika ndadosaken awrat kangge nindakaken upacara ritual menika, ananging sinaosa mekaten, wonten ugi tiyang Jawa samenika ingkang taksih pitados kaliyan budaya Jawa ingkang awujud ritual. Budaya Jawa ingkang awujud ritual menika maneka warni jinisipun, wonten ritual slametan bayi, jamanan pusaka, saha sanes-sanesipun. Salah satunggaling tuladha ritual ingkang taksih ngrembaka wonten ing masarakat Jawa, inggih menika upacara kirab budaya wonten ing Imogiri, Bantul, Yogyakarta.

Kirab Budaya Imogiri inggih menika, upacara ritual ingkang sampun dados adicara kabudayan taunan. Kabudayan menika sampun wiwit ing taun 2000. Samenika adicara kirab budaya ingkang dipunwontenaken dinten Kemis Wage, 22 Oktober taun 2015. Kirab budaya

menika sampun kalampahan 15 taun, rumiyin lelampahing adicara ritual kirab budaya taksih sederhana, ananging kirab budaya menika langkung meriah wonten taun salajengipun. Kirab budaya menika sampun dados agenda rutin wonten ing Kabupaten Bantul. Wekdalipun, sesarengan kaliyan upacara ritual, ingkang dipunadani dening Kasunanan Surakarta saha saking Keraton Ngayogyakarta. Ritual menika, inggih menika nguras kong utawi enech, saha kirab siwur utawi gayung, ingkang dipunadani saben wulan Sura.

Kirab siwur menika, dados sarana kangge nguri-uri seni saha kabudayan wonten ing Kecamatan Imogiri, Bantul, Yogyakarta. Kirab menika ugi dados dhasaring kabudayan, saha sampun dipunresepaken rikala pamarentahanipun Sultan Agung. Wonten ing taun 2015 menika, lelampahing adicara dipunwiwiti wonten lapangan dusun Nggarjaya. Sedaya tiyang ingkang nyengkuyung adicara ritual kirab budaya menika, sami kempal sedaya wonten ing lapangan dhusun Nggarjaya, ingkang papanipun wonten sangajengipun Kantor Kecamatan Imogiri.

Kirab budaya ngarak 2 siwur kangge nguras enech wonten ing pesarean raja-raja Mataram Imogiri. Wekdalipun upacara ritual kirab budaya menika, wonten ing dinten Jum'at Kliwon sasi Sura. Ritual nguras enech ingkang wonten ing sakiwatengenipun pesarean raja-raja Imogiri cacahipun wonten 4. Ritual ngarak siwur menika dipunngrembakaken saking ritual nguras enech menika.

Adhedhasar andharan wonten ing nginggil kalawau saged dipun mangertos, bilih kirab budaya Imogiri menika upacara tradhisi ingkang

dipunwontenaken kanthi ageng adicaranipun. Tiyang ingkang nyengkuyung kirab budaya Imogiri ugi kathah sanget. Ubarampe ingkang wonten ing salebeting kirab budaya ugi kathah sanget warninipun, saha ritual-ritual ingkang dipuntindakaken, saengga narik kawigatosan panaliti kangge neliti kirab budaya menika.

CARA PANALITEN

Jinis Panaliten

Panaliten makna simbolis wonten kirab budaya Imogiri, Bantul, Yogyakarta menika ngginakaken panaliten *kualitatif*. Miturut Bogdan saha Taylor (ing Andi Prastowo, 2012:22) Metode panaliten *kualitatif* inggih menika panaliten ingkang ngasilaken *data deskriptif kualitatif* arupi tetembungan saha tumindakipun tiyang ingkang dipunamati. Panaliten *kualitatif* menika salah satunggaling panaliten ingkang ngasilaken *data deskripsi* awujud *data* utawi tetembungan ingkang dipunserat utawi dipunlisanaken saking asiling *wawancara* saha *observasi* wonten ing papan panaliten. Wonten ing panaliten menika, panaliti nindakaken panaliten langsung woten ing lapangan inggih menika papan ritual siraman wonten lepen tempuran tiga, supados manggihaken *data deskripsi* ingkang saged mangsuli perkawis ingkang wonten ing panaliten.

Wekdal Saha Papan Panaliten

Adicara kirab budaya dipunwontenaken dinten Kemis Wage, 22 Oktober taun 2015. Papan ritual kirab budaya wonten Imogiri, Bantul, Yogyakarta menika samangke dipuntindakaken wonten ing pesarean raja-raja utawi *makam raja-raja* Imogiri.

Subjek Panaliten

Subjek panaliten wonten skripsi menika juru kunci pesarean raja-raja Imogiri, sespuh pesarean saha tiyang ingkang ndherek upacara tradhisi kirab budaya.

Prosedur

Sumber *data* wonten ing panaliten inggih menika saking *informan* ingkang gadhah seserepan babagan upacara tradhisi kirab budaya Imogiri.

Informan inggih menika tiyang ingkang paring *informasi* utawi seserepan ingkang dipunbetahaken babagan perkawis panaliten. Miturut spradley saha benard (ing Endraswara, 2006:203) ing panaliten babagan kabudayan, *informan* menika kedah mangertos kaliyan budaya ingkang dipunbetahaken. Wonten ing panaliten, *informan* kapilah dados kalih inggih menika *informan* kunci saha *informan*, bilih *informan* kunci menika juru kunci. Menawi *informan* menika saking pinisipuh, tokoh masarakat saha tiyang ingkang asring nindakaken ritual menika.

Data, Piranti, saha Cara Ngempalaken Data

Cara ngempalaken data wonten ing panaliten menika migunakaken cara *Observasi Partisipasi*, *wawancara mendalam* saha *dokumentasi*.

Pirantos ing panaliten inggih menika panaliten piyambak kangge ngempalaken data. Panaliten kangge neliti kirab budaya Imogiri menika ngginakaken piranti pambiyantu kangge ngasilaken *data*. Piranti pambiyantu menika kadosta *kamera* kangge mundhut gambar, *tape recorder/handphone* kangge ngrekam *wawancara*,

saha cathetan, kangge nyathet *informasi* ingkang wigati.

Caranipun Ngalalisis Data

Cara ingkang kaginakaken kangge nganalisis data inggih menika *analisis induktif*, amargi *analisis induktif* inggih menika *analisis data* ingkang *spesifik* saking lapangan dados *unit-unit* saha dipunlajengaken kaliyan *kategorisasi* (Muhadjir, 2000:167). *Analisis induktif* dipunginakaken kangge ngategorisasikaken saha *nganalisis data* ingkang sampun dipunfokusaken wonten ing panaliten. *Analisis* menika dipunwiwiti kanthi cara *menelaah data-data* ingkang jumbuh kaliyan wosing perkawis ingkang sampun wonten saking pinten-pinten sumber, pangamatan langsung, wawarembug ingkang sampun kaserat wonten *catetan lapangan, gambar, foto* saha sapanunggalanipun.

Cara ingkang kaginakaken kangge ngesahaken data wonten ing panaliten menika kanthi triangulasi. Miturut Moleong (2014: 330) bilih *triangulasi* inggih menika cara ngesahaken *data* kangge ngecek utawi kangge nandhingaken satunggaling *data* kaliyan *data-data* sanesipun. *Triangulasi* wonten ing panaliten inggih menika *triangulasi sumber* saha *triangulasi metode*.

ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN

Upacara tradhisi kirab budaya wonten ing kecamatan Imogiri dipuntindakaken kanthi arak-arakan, pusatipun wonten ing Makam Raja-raja Imogiri. Wonten ing Makam Raja-raja Imogiri dipuntindakaken upacara ritual kadosta, tirakat, tahlil, kenduri, saha nguras enceh. Upacara nguras

enceh menika adicara ingkang ageng, amargi tiyang ingkang nindakaken adicara menika mboten ugi saking masarakat sakiwa tengening pasarean, ananging wonten ugi saking Keraton Ngayogyakarta, Keraton Surakarta, saha tiyang sanesipun ingkang asalipun saking njawi Yogyakarta, saha wisatawan saking manca.

Kirab budaya menika nalika rumiyin dipuntindakaken dening para juru kunci pesarean raja-raja Imogiri kangge mengeti saha paring donga wonten ing pesarean raja-raja Imogiri, mliginipun wonten ing pesareanipun Kanjeng Sultan Agung. Nalika rumiyin adicara menika namung dipuntindakaken kanthi sederhana, abdi dalem menika namung mbekta siwur ingkang dipun ginaaken kangge nguras enceh tilaranipun Sultan Agung wonten ing pesarean raja-raja Imogiri boten kaliyan adicara kirab ngarak siwur ingkang dipuntindakaken samenika. Wonten ing warsa 2000, Forum Cinta Budaya Bangsa (FORCIBB) inggih menika salah satunggaling paguyuban seniman saha budayawan ingkang kagabung wonten ing setunggal organisasi. FORCIBB menika ingkang ndamel adicara ngarak siwur ingkang dipunbekta ngagem tandhu ingkang wonten adicara nalika rumiyin siwur menika namung dipunbekta wonten ing pesarean raja-raja Imogiri tanpa dipunarak siwuripun.

Kirab budaya ngarak siwur menika salah satunggaling adicara ingkang awujud tradhisi ingkang dipuntindakaken saderengipun upacara ritual nguras enceh wonten ing pesarean raja-raja Imogiri. Kirab budaya ngarak siwur sampun dipunwontenaken kaping 17, pramila masarakat Imogiri sampun nganggep kirab budaya ngarak

siwur dados adicara rutin ingkang dipuntindakaken saben taunipun. Kirab budaya menika ugi nampilaken mapinten-pinten kesenian, tradhisional kadosta jathilan, gejak lesung, tari-tarian, saha kethoprak wonten ing wekdal dalunipun.

Sasampunipun serah tapi siwur wonten ing kalih Kabupaten papan anggenipun nyimpen siwur sampun pungkasan salajengipun siwur dipunarak kaliyan rombongan kirab inggih menika kepala desa se-kecamatan Imogiri ingkang nitih jaran sarto pamongipun, bergada prajurit Giritamtama Imogiri, bergada prajurit Lombok Abang saking kraton Ngayogyakarta, abdi dalem Surakarta saha Ngayogyakarta, Bergada Tandhu siwur, bergada Laskar Srikandi Mataram, bergada kesenian tradhisional, bergada seni keprajuritan Karang Seta, bergada seni keprajuritan Haldokorosa, bergada seni keprajuritan Sela Manggala, bergada seni keprajuritan Manggala Harja, bergada Keprajan Kabupaten Bantul saha arak-arakan gunung asil bumi ingkang tumuju pelataran parker obyek wisata pearean raja-raja Imogiri saha pesarean seniman kangge dipunaturaken dhumateng abdi dalem Punakawan Surakarta saha Ngayogyakarta. Sesampunipun prosesi serah tapi wonten ing pelataran parkir pesarean Imogiri pungkasan, gunung asil bumi dados rebutan dening masarakat umum.

Upacara tradhisi nguras enech dipuntindakaken saben Sasi Sura, saben taunipun. Upacara tradhisi nguras enech wonten ing pesarean raja-raja Imogiri menika dipuntindakaken dening Abdi dalem Kraton Ngayogyakarta Hadiningrat saha Kraton Surakarta

Hadiningrat, dipunbiyantu dening masarakat Imogiri.

Enech ingih menika pirantos ingkang dipundamel saking tanah liat ingkang ukuranipun ageng sanget. Biasanipun dipunginaaken kangge nyimpen toya ingkang dipunginaaken kangge masak saha ugi, asring dipunginaaken kangge nyimpen pirantos ingkang wigatos rikala jaman rumiyin.

Enech ingkang wonten ing pesarean raja-raja Imogiri menika nalika jaman rumiyin dipunginaaken kangge Wudlu dening Sultan Agung kulawarga kraton kangge nindhaaken Shalat.

Enech ingkang dipunsimpen wonten ing pesarean raja-raja Imogiri inggih menika pirantos pusaka ingkang dipunpitados nggadhahi tuah, amargi nggadhahi sejarah ingkang dangu sanget, nalika rumiyin saking jamanipun Sultan Agung ngantos dumugi sakmenika. Babagan menika jumbuh kaliyan pamanggih saking Bratawisara (2000:258), pirantos-pirantos ingkang dipunanggep pusaka salah satunggalipun amargi nggadhahi nilai-nilai historis saha nilai herediter utawi menurun.

Nalika jaman rumiyin upacara tradhisi nguras enech namung dipuntindakaken dening kulawarga kerajaan, saengga mboten sembarang tiyang angsal ngunjuk toyanipun.

Upacara tradhisi nguras enech wonten ing pesarean raja-raja Imogiri dipunwontenaken tanggal 28 Oktober 2015 wonten ing dinten Jumat Kliwon. Pangarsa wonten ing adicara ritual nguras enech inggih menika sesepuhipun juru kunci pesarean raja-raja Imogiri, asmanipun inggih menika Raden Wedana Jagasudarma.

Panjenenganipun menika sesepuh juru kunci pesarean raja-raja kangge perangan kraton Ngayogyakarta Hadiningrat saha KRT Darto Dipuro ingkang sesepuhipun juru kunci pesarean raja-raja Imogiri kangge perangan kraton Surakarta Hadiningrat.

Prosesi upacara tradhisi nguras enech wonten ing pesarean raja-raja Imogiri, dipundamel rame kaliyan manekawarni kagiyatan ingkang dipunwontenaken, kadosta (1) kirab ngarak siwur, (2) tirakat wonten ing pesarean raja-raja, (3) ritual nyuwun pangestu, (4) kenduren wonten ing pesarean raja-raja, (5) dedonga saderengipun nguras enech dening juru kunci pesarean raja-raja Imogiri.

Makna simbolik saking tradhisi nguras enech wonten ing pesarean raja-raja Imogiri inggih menika, wonten ing prosesi upacara tradhisi nguras enech menika wonten makna ingkang ngandut pasinaon wonten ing pagesangan manungsa. Manungsa kedah resik saha suci nalika badhe kepanggih kaliyan Gusti ingkang Maha Kuwaos. Manungsa kedah resik saking babagan ingkang mboten sae, kadosta iri, dengki, saha nista. Perangan menika saged dipunmangertos makna simbolik saking nguras enech menika.

Nguras enech ugi nggadhahi filosofi, bilih enech menika saged dipun mangertos sami kaliyan manungsa, saha toya suci menika sami kaliyan ngelmu ingkang becik. Wonten ing prosesi ngisi enech filosofipun inggih menika manungsa kedah pados ngelmu ingkang becik, saha menawi sampun angsal ngelmu ingkang becik kedah dipunginaaken kangge mbiyantu manungsa sanes, saha paring ajar ngelmu ingkang becik menika. Manungsa kedah mbiyantu

manungsa sanesipun inggih menika filosofi saking toya suci ingkang kathah ginanipun wonten ing pagesangan.

Siwur menika pirantos ingkang dipunginaaken kangge mendhet toya suci saking enech, ingkang asalipun toya menika saking mata air bengkung ingkang saderengipun dipunginaaken kangge semedi dening Kanjeng Sultan Agung. Siwur wonten ing upacara tradhisi nguras enech inggih menika, pirantos pusaka ingkang dipunsimpen dening juru kunci pesarean raja-raja Imogiri. Siwur ingkang dipunginaaken kangge nguras enech, dipundamel saking bathok kambil saha garanipun saking kayu, cahahipun siwur menika wonten kalih. Siwur ingkang kaping pisan menika dipunsimpen wonten ing juru kunci Surakarta Hadiningrat saha ingkang kaping kalih dipunsimpen wonten ing juru kunci Ngayogyakarta Hadiningrat.

Siwur ingkang dipunginaaken kangge nguras enech wonten ing pesarean raja-raja Imogiri ngandhut filosofi ingkang sae sanget. Siwur menika nggadhahi tigang perangan inggih menika bathok, garan kayu, saha kancing ingkang nggadhahi makna, “nek isi ora ngawur”, pangertosanipun inggih menika tiyang ingkang ngelmu mboten pareng sombong, saha sapenake piyambak.

Bathok kambil nggadhahi makna dados manungsa menika kedah saged migunani kangge tiyang sanesipun, kadosta wit kambil ingkang nggadhahi gina saking oyot ngantos godhongipun. Garan saking kayu nggadhahi makna bilih manungsa kedah nggadhahi pegangan hidup utawi cita-cita. Kancing nggadhahi makna bilih manungsa kedah nggadhahi keyakinan, supados

mboten gampil dipungojang-ganjingaken mananhipun kaliyan kahanan menapa kemawon.

Gunungan wonten ing upacara tradhisi nguras enech dipunginaaken nalika kirab budaya ngarak siwur, inggih menika adicara ingkang dipunwontenaken setunggal dinten saderengipun nguras enech. Gunungan kirab budaya menika dipundamel dening sedayanipun dhusun wonten ing kecamatan Imogiri. Wonten kirab budaya menika wonten 8 gunungan, amargi wonten ing kecamatan namung wonten 8 dhusun.

Gunungan wonten ing kirab budaya ngarak siwur menika menawi dipunpirsani kadosta namung ide kreatif saking ingkang ndamel menika saking manekawarni woh-wohan saha sayuran ingkang dipundamel kadosta gunung. Ananging menawi dipunpirsani saking makna ingkang ngandut wonten ing lebetipun gunungan menika, nggadhahi nilai ingkang arupi wejangan kangge tiyang ingkang mangertos simbol-simbol wonten ing kirab budaya menika.

Miturut andharan CLW 4, gunungan nggadhahi tembung lingga gunung ingkang asalipun saking gu saha dunung. Gu menika gumregah, saha dunung inggih menika leres saha pinter. Gunungan menika ngandut makna supados manungsa kedah bangkit saha mlampah wonten ing dalan ingkang sae saha becik wonten ing dalanipun Gusti ingkang Maha Kuwaos. Filosofi menika saged dados wejangan kangge tiyang ingkang saged mangertos makna saking gunungan kanthi simbolik.

DUDUTAN SAHA PAMRAYOGI

Upacara tradhisi kirab budaya wonten ing kecamatan Imogiri dipuntindakaken kanthi arak-

arakan, *pusatipun* upacara tradhisi wonten ing Makam Raja-raja Imogiri. Wonten ing Makam Raja-raja Imogiri dipuntindakaken upacara ritual kadosta, tirakat, tahlil, kenduri, saha nguras enech. Upacara nguras enech menika adicara ingkang ageng, amargi tiyang ingkang nindakaken adicara menika mboten ugi saking masarakat sakiwa tengening pasarean, ananging wonten ugi saking Keraton Ngayogyakarta, Keraton Surakarta, saha tiyang sanesipun ingkang asalipun saking njawi Yogyakarta, saha wisatawan saking manca.

Kirab budaya ngarak siwur menika pangrembakanipun saking upacara tradhisi nguras enech. Adicara menika dipunwontenaken setunggal dinten saderengipun upacara ritual nguras enech. Lampahipun adicara ingkang wiwitan inggih menika mendhet siwur ingkang dipunsimpen wonten ing kabupaten *juru kunci* pesarean raja-raja Imogiri, salajengipun menika dipunbekta wonten ing pesarean raja-raja Imogiri. Siwur menika dipunlebetaken wonten ing tandhu saha dipunarak ngantos dumugi pesarean raja-raja Imogiri.

Upacara tradhisi nguras enech wonten ing pesarean raja-raja Imogiri dipuntindakaken kangge atur pakurmatan dhumateng Sultan Agung, saha kangge nglestantunaken kabudayan ingkang sampun *turun-temurun*. Kirab budaya Imogiri menika upacara tradhisi ingkang dipunwontenaken kanthi ageng adicaraanipun. Tiyang ingkang nyengkuyung kirab budaya Imogiri ugi kathah sanget. Ubarampe ingkang wonten ing salebeting kirab budaya ugi kathah sanget warnipun, saha ritual-ritual ingkang dipuntindakaken, saengga narik kawigatosan panaliti kangge neliti kirab budaya menika.

Prosesi upacara tradhisi nguras enech wonten ing pesarean raja-raja Imogiri, dipundamel rame kaliyan manekawarni kagiyatan ingkang dipunwontenaken, kadosta (1) kirab ngarak siwur, (2) tirakat wonten ing pesarean raja-raja, (3) ritual nyuwun pangestu, (4) kenduren wonten ing pesarean raja-raja, (5) dedonga saderengipun nguras enech dening juru kunci pesarean raja-raja Imogiri.

Makna simbolik saking tradhisi nguras enech wonten ing pesarean raja-raja Imogiri inggih menika, wonten ing prosesi upacara tradhisi nguras enech menika wonten makna ingkang ngandut pasinaon wonten ing pagesangan manungsa. Manungsa kedah resik saha suci nalika badhe kepanggih kaliyan Gusti ingkang Maha Kuwaos. Manungsa kedah resik saking babagan ingkang mboten sae, kadosta iri, dengki, saha nista. Perangan menika saged dipunmangertos makna simbolik saking nguras enech menika.

Nguras enech ugi nggadhahi filosofi, bilih enech menika saged dipun mangertos sami kaliyan manungsa, saha toya suci menika sami kaliyan ngelmu ingkang becik. Wonten ing prosesi ngisi enech filosofipun inggih menika manungsa kedah pados ngelmu ingkang becik, saha menawi sampun angsal ngelmu ingkang becik kedah dipunginaaken kangge mbiyantu manungsa sanes, saha paring ajar ngelmu ingkang becik menika. Manungsa kedah mbiyantu manungsa sanesipun inggih menika filosofi saking toya suci ingkang kathah ginanipun wonten ing pagesangan.

Panaliten salajengipun ingkang gayut kaliyan panaliten menika, supados nambahi pirembagan babagan motivasi nindakaken upacara

tradhisi saha pamanggih masarakat dhateng tradhisi ritual, amargi panaliten menika taksih winates. Mugi kanthi paripurnaning panaliten menika, asiling panaliten saged nambah seserepan saha minangka cara kangge nglestantunaken bab kabudayan wonten ing Imogiri. Sanesipun menika, asiling panaliten ugi, saged dados sarana ngrembakakaken wisata religi wonten ing Imogiri.

KAPUSTAKAN

- Bratawisara, T. Wiyasa. 2000. *Bauwarna Adat Tata Cara Jawa*. Jakarta: Yayasan Surya Sumirat.
- Danandjaja, James. 1986. *Foklor Indonesia*. Jakarta: Graffiti.
- Endraswara, Suwardi. 2006. *Metode, Teori, Teknik Penelitian Kebudayaan*. Yogyakarta: Pustaka Widyatama.
- , 2010. *Foklor Jawa*. Jakarta: Penaku
- Herusatoto, budiono. 2008. *Simbolisme Jawa*. Yogyakarta: Ombak.
- Moleong, lexy. 2014. *Metode penelitian kualitatif*. Bandung: PT Remaja Rosdakarya.
- Muhadjir, Noeng. 2000. *Metode Penelitian Kualitatif*. Yogyakarta: Rake Sarasin
- Prastowo, Andi. 2012. *Metode Penelitian Kualitatif*. Yogyakarta: Ar-Ruzz Media
- Pringgawidagda, Suwarna. 2006. *Tata Upacara dan Wicara*. Yogyakarta: Kanisius.
- Purwadi. 2005. *Upacara tradisional Jawa*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar
- Sinar tanudjaja, F. Christian. J. 1988. *Apresiasi Budaya*. Yogyakarta: Universitas Atma Jaya.
- Tasyadi, dkk. 1992. *Upacara tradisional saparan daerah gamping dan wonolelo*. Yogyakarta: depdikbud.
- W.J.S. Poerwadarminta. 2007. *Kamus Umum Bahasa Indonesia*. Jakarta: Balai Pustaka.